

เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนโต๊ะบาหลิว ตำบลศาลาด่าน อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่

โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ชุมชนชาวเลชายฝั่งอันดามัน
หน่วยวิจัยเชิงปฏิบัติการชนพื้นเมืองและทางเลือกการพัฒนา
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับชุมชนอูรักลาโว้ยโต๊ะบาหลิว
มกราคม 2565

เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนโต๊ะบาหลิว ตำบลศาลาด่าน อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่

จัดทำโดย	หน่วยปฏิบัติการวิจัยชนพื้นเมืองและทางเลือกการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ร่วมกับ	ชุมชนอูร์กลาไว้อะโต๊ะบาหลิว
ผู้นำเส้นทาง	เดียว ทะเลเล็ก มะดีเอ็น ช่างน้ำ อานนท์ ช่างน้ำ โอน ช่างน้ำ
ข้อมูลและภาพ	นฤมล อรุโณทัย อุษา โคตรศรีเพชร พลาเดช ณ ป้อมเพชร
สนับสนุนงาน	กองทุน C2F จุฬาฯ สู่ศตวรรษที่ 2
พิมพ์ครั้งที่ 1	มกราคม 2565

คำนำ

โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ชุมชนชาวเลชายฝั่งอันดามัน ดำเนินงานโดยหน่วยปฏิบัติการวิจัยชนพื้นเมืองและทางเลือกการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนชาวเล โดยเน้นเรื่องประวัติศาสตร์ นิเวศวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมและรวมกลุ่มภายในชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนทดลองนำร่องการจัดการท่องเที่ยวโดยใช้ “จุดสนใจ” และเส้นทางเรียนรู้ทางธรรมชาติ-วัฒนธรรมเป็นแกนหลัก และต่อยอดพัฒนาการสื่อความหมายและสร้างสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน

คู่มือฉบับนี้ เป็นผลงานที่เกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างคณะวิจัยกับชุมชนชาวอูรักลาโว้ยใต้บาหลิว คณะวิจัยขอขอบคุณกองทุน C2F จุฬาฯ ผู้ศรัทธาครั้งที่ 2 ที่สนับสนุนงบประมาณในการทำวิจัย และขอขอบคุณ คุณเดี่ยว ทะเลลึก คุณโอ้น ทะเลลึก คุณอนันท์ ช่างน้ำ คุณมะติเอิ้น ช่างน้ำ คุณสมจิตร ทะเลลึก และชาวอูรักลาโว้ยที่ร่วมสนับสนุนข้อมูลในการทำวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณบุคลากรจากสถานศึกษาในพื้นที่ หน่วยงานและองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมที่ร่วมให้ข้อมูล ข้อคิดเห็น รวมถึงคำแนะนำอันเป็นประโยชน์กับโครงการตลอดช่วงการศึกษาวิจัยและขอภัยที่ไม่สามารถจะเอ่ยนามท่านทั้งหมดได้

คณะวิจัยหวังว่าคู่มือเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนที่เกิดจากงานวิจัยจะได้รับการนำไปใช้และพัฒนาต่อ และจะเป็นสิ่งที่จุดประกายให้เกิดการฟื้นฟูวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชาวอูรักลาโว้ย สำหรับข้อบกพร่องต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้น คณะผู้วิจัยขอน้อมรับและยินดีที่จะรับฟังคำแนะนำเพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนางานวิจัยต่อไป

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	3
ประวัติและความเป็นมาของชุมชนโตะบาทลิว	5
เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนโตะบาทลิว	8
จุดที่ 1 สะพานทางเดินสู่ชุมชน	10
จุดที่ 2 ป่าชายเลนสองข้างทาง	12
จุดที่ 3 บ้านโตะหมอ	13
จุดที่ 4 พื้นที่จอดเรือหน้าหาดติดคลองลัดบ่อแหน	15
จุดที่ 5 กลุ่มบ้านเรือนเครื่องผูก	17
จุดที่ 6 กลุ่มบ้านเรียนวิถีถิ่นักเก็บหาและเครื่องมือประมง	18
จุดที่ 7 ศาลาอเนกประสงค์	20
จุดที่ 8 พื้นที่ขึ้นคานเรือและซ่อมแซมเรือประมง	21
จุดที่ 9 ศาลารองแจ้ง และลานพิธีกรรม	22
จุดที่ 10 คลองซอยและเส้นทางป่าชายเลน	24
จุดที่ 11 เรือนแถวรับรองญาติพี่น้อง	25
จุดที่ 12 ศาลเจ้าโตะบาทลิวและศูนย์วัฒนธรรมชาวเล	27
ตัวอย่างกิจกรรมในเส้นทางท่องเที่ยว	30

ประวัติและความเป็นมาของชุมชนโต๊ะบาหลิว

บรรยากาศบริเวณสะพานปูนที่ทอดยาวผ่านป่าชายเลนเข้าสู่ชุมชนโต๊ะบาหลิว

ชุมชนโต๊ะบาหลิว อยู่ในพื้นที่หมู่ 1 ตำบลศาลาด่าน อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ ลักษณะทางกายภาพของชุมชนนั้นตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลด้านทิศเหนือของเกาะลันตาใหญ่ ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากท่าเรือแพขนานยนต์ที่เดินทางข้ามจากเกาะลันตาน้อยมายังเกาะลันตาใหญ่ ชาวเลบ้านโต๊ะบาหลิวมีจำนวนประมาณ 50 หลังคาเรือน มีประชากรชาวเลจำนวน 156 คน¹ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน วางอวน และใช้ลอบขนาดเล็กตกปลาและสัตว์ทะเลอื่นๆ

ชุมชนโต๊ะบาหลิวเป็นชาวเลกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวย์ ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้มายาวนาน และยังมีชาวเลอุรักลาไวย์ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณพื้นที่ชายทะเลของเกาะลันตาใหญ่อีกหลายชุมชน ได้แก่ ชุมชนสังก้าอู๋ ชุมชนโนไร่-คลองดาว ชุมชนคลองนิน ส่วนชุมชนในเกาะอื่นๆ ในจังหวัดกระบี่ ยังมีที่เกาะจำ ตำบลเกาะศรีบอยา

¹ ข้อมูลประชากรชาวเลในจังหวัดกระบี่ ปี พ.ศ.2564 รวบรวมข้อมูลโดยเครือข่ายชาวเลอันดามัน

อำเภอเหนือคลอง และที่แหลมตง เกาะพีพี ตำบลอ่าวนาง อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ที่เป็นญาติพี่น้องเดินทางติดต่อไปมาหาสู่กัน

ตามคำบอกเล่าของผู้รู้ผู้อาวุโส นั้น ชุมชนชาวเลโต๊ะบาหลีตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยที่บ้านบ่อแหน ตำบลศาลาด่าน ซึ่งอยู่ในบริเวณพื้นที่คลองโตนดและคลองลัดบ่อแหน โดยอาศัยการทำมาหากินเก็บหาล่าสัตว์บริเวณแนวชายฝั่งและทะเลกันมาช้านาน ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาพื้นที่บริเวณนั้นเป็นพื้นที่สัมปทานตัดไม้จากป่าชายเลน และการเผาถ่าน ทำให้มีผู้คนจากภายนอกเดินทางเข้ามามากมายและมีการจับจองพื้นที่ ในช่วงนั้น ชาวเลส่วนหนึ่งก็ทำงานรับจ้างตัดไม้โกงกางป้อนเตาเผาถ่าน แต่เมื่อสัมปทานหมดลง ชาวเลบ้านบ่อแหนกลับเผชิญปัญหาเรื่องที่ดินที่เคยอยู่อาศัย จึงตัดสินใจย้ายมาอยู่บริเวณป่าชายเลนและตั้งเป็นชุมชนโต๊ะบาหลีและอยู่อาศัยกันมาจนถึงปัจจุบัน

ชาวเลโต๊ะบาหลีก็ยังคงกลับไปบ่อแหนเป็นครั้งคราวเพื่อไปทำความสะดวกสุสานบรรพบุรุษ ส่วนศาลเจ้าโต๊ะบาหลีที่บ่อแหนนั้นเหลือเพียงโครงสร้างศาลเจ้าร้างเท่านั้น เพราะต่อมาชาวเลก็จำเป็นต้องให้โต๊ะหมอมารประกอบพิธีกรรม อัญเชิญวิญญาณและรูปเคารพโต๊ะบาหลีออกมาสร้างไว้ที่ชุมชนในปัจจุบัน

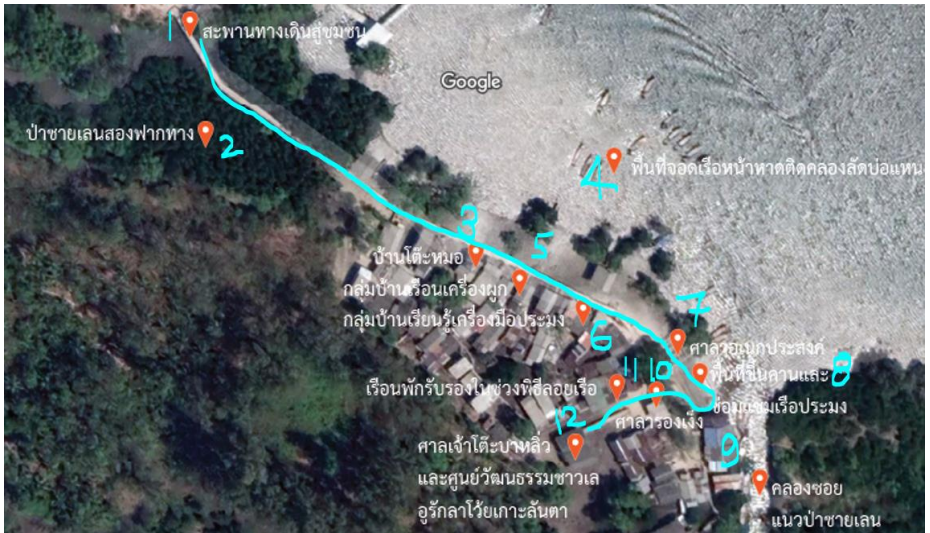
ในขณะที่ที่ตั้งชุมชนโต๊ะบาหลีในปัจจุบันนั้นมีความใกล้ชิดกับเมืองมากขึ้น ชุมชนย่านการค้าและการท่องเที่ยวก็ขยายตัวมาประชิดมากขึ้น นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่มาเยือนเกาะลันตาจึงมักแวะเวียนเข้ามาเยี่ยมวิถีชุมชนชาวเลโต๊ะบาหลี จึงกลายเป็นทั้งโอกาสในการพัฒนาชุมชนโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความร่วมมือและสามัคคีของชุมชนให้มากขึ้น แต่ก็ยังมีข้อจำกัดเกี่ยวกับปัญหาระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ทั้งน้ำประปา ไฟฟ้าที่จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนแก้ไขเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนให้ดีขึ้นและสามารถอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวได้ด้วย

แผนที่เส้นทางและจุดสนใจชุมชนไต่ะบาหลิว
ต.ศาลาด่าน อ.เกาะลันตา จ.กระบี่

ภาพถ่ายทางอากาศของชุมชนชาวอูว์กาลาไวยไต่ะบาหลิว

เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนโต๊ะบาหลิว

จุดสนใจบนเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนโต๊ะบาหลิว มีจำนวน 12 จุด มีระยะทางเดินประมาณ 500 เมตร บริเวณทางเข้าชุมชนเป็นสะพานคอนกรีตที่สร้าง ลัดเลาะผ่านป่าชายเลน บ้านส่วนใหญ่สร้างด้วยวัสดุธรรมชาติ โดยหันหน้าออกทะเล ส่วนอาชีพหลักของคนที่นี่ได้แก่การทำประมงด้วยเครื่องมือประมงพื้นบ้าน เราจะพบ เห็นเรือหัวโทงจอดเรียงรายกันอยู่บริเวณชายหาดและในลำคลอง นอกจากนั้นบริเวณ กลางหมู่บ้านยังเป็นที่ตั้งของ “ศาลเจ้าโต๊ะบาหลิว” ซึ่งเป็นที่เคารพของ ชาวอูรักลาไวย์และผู้คนในแถบนี้ โดยจะมีงานประเพณีสำคัญประจำปีคือพิธีลอยเรือ จัดขึ้นปีละ 2 ครั้งในเดือน 6 และเดือน 11 ทางจันทรคติ ซึ่งเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านของ ฤดูกาล เมื่อเข้ามาในบริเวณศาลเจ้าจะพบกับรูปเคารพในศาลเจ้าโต๊ะบาหลิว นอกจากนั้นยังมีป้ายไวนิลให้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวอูรักลาไวย์

ชุมชนโต๊ะบาหลีบนเกาะลันตา

ชาวบ้านเดินไปตามสะพานมุ่งหน้าสู่หมู่บ้าน

ซุ้มป้ายชื่อหมู่บ้านก่อนเดินไปตามแนวสะพานปูน

สะพานเดิมโครงสร้างเป็นไม้พังทลายไม่กระดาน

ส่วนภาพขวาเป็นสะพานปูนในปัจจุบัน

จุดที่ 1 สะพานทางเดินสู่ชุมชน

สะพานทางเข้าสู่ชุมชนโตะบาทลิวเดิมนั้นเป็นสะพานโครงไม้พังกา ไปด้วยเศษไม้กระดานที่ชาวบ้านช่วยกันหาไม้และเศษไม้เท่าที่ทำได้แล้วชวนกันมา ลงแรงสร้างขึ้นเพื่อสะดวกกับการเดินทางเข้า-ออกชุมชน ต่อมาทางชุมชนได้รับการ สนับสนุนจากทางการ จึงได้พัฒนาเป็นสะพานปูนความยาวประมาณ 200 เมตร

จากสะพานปูนจะมีสะพานไม้ทำเป็นขั้นบันไดวางไว้เป็นช่วงๆ ให้เดินลงไป แต่ในช่วงที่น้ำทะเลหนุนสูงบางบ้านที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ด้านหน้าและขนานกับ แนวสะพานได้ทำเป็นสะพานไม้พาดจากสะพานปูนถึงหน้าบ้านของตนเองได้เลย เพื่อสะดวกกับผู้สูงอายุและเด็กๆ ไม่ต้องเดินขึ้นลงไต่บันได อีกทั้งยังสะดวกกับ ช่วงวันที่มีเวลาน้ำทะเลขึ้นสูง

ช่วงน้ำลงก็เดินไปมาหาสู่กันได้สะดวก ส่วนช่วงน้ำขึ้นสูงเกือบถึงพื้นบ้าน

ผืนป่าชายเลนสองข้างทางก่อนเข้าสู่ชุมชนโต๊ะบาหลิว

จุดที่ 2 ป่าชายเลนสองข้างทาง

เมื่อเดินมาตามทางปูนจากซุ้มป้ายชื่อชุมชนโตะบาทหลิว เราจะรู้สึกถึงธรรมชาติและความร่มรื่นเพราะตลอดสองข้างทางในช่วงประมาณ 100 เมตรนั้นเป็นป่าชายเลนที่มีต้นไม้หลายชนิด เช่น ต้นโกงกาง ต้นแสมขาว แผล่รากล้ำจูน แม้จะมีคลื่นลมแรงหักล้มไปบ้าง แต่ต้นไม้ตามผืนป่าชายเลนนี้ก็ยังคงแตกกิ่งก้านและมีรากยึดโยงกันไว้

ชาวอูรักลาไวย์มีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับพื้นที่ชายฝั่งทะเล ไม่ว่าจะเป็นชายหาด แนวปะการัง ไซตหิน ป่าชายเลน ฯลฯ ที่เหล่านี้ล้วนเป็นแหล่งทำกิน ที่อยู่อาศัย และบางแห่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และจิตวิญญาณด้วย นอกจากนั้น ชาวอูรักลาไวย์ยังมีความรู้เกี่ยวกับพืชพันธุ์ไม้ในป่า เพราะว่าเป็นในสมัยก่อน ไม้ที่ทำเรือและบ้านก็ได้มาจากป่าบนเกาะนี้เอง ป่ายังเป็นแหล่งอาหารจำพวกพืชผัก และเป็นแหล่งยาสมุนไพร แต่ในช่วงหลังเมื่อพื้นที่เหล่านี้ก็กลายเป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชนหรือเป็นพื้นที่อนุรักษ์ ชาวอูรักลาไวย์ก็ไม่สามารถจะเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าได้อีก

ป่าชายเลนเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นกุ้ง หอย ปู ปลา

จุดที่ 3 บ้านโตะหมอ

โตะหมอ นายมะเตีเอิ้น ช่างน้ำ

วิถีชีวิตของชาวอุรักลาไวย์ชุมชนโตะบาทลิวยังคงผูกพันและเชื่อถือใน “โตะหมอ” ผู้ประกอบพิธีกรรมเป็นอย่างมาก โตะหมอมะเตีเอิ้น ช่างน้ำยังคงทำหน้าที่ เป็นผู้นำพิธีกรรมของชุมชนที่รับการถ่ายทอดมาจากโตะหมอคนก่อน นั่นคือ โตะหมอตีมา พิธีกรรมสำคัญของชาวอุรักลาไวย์คือพิธีลอยเรือ ที่จะมีการจัดทั้งหมด 3 วัน 2 คืน วันแรกจะมีรำมะนา วันที่สองมีการทำ “ปราสุ ปือลาจ๊ก” และวันที่สาม หลังจากมีการแห่ไม้ “กายู พาฮาดัก” แล้วจะมีพิธี “อาเยอูบู้ย” หรือพิธีทำน้ำมนต์

ในงานนี้ นอกจากคนในชุมชนและญาติพี่น้องชาวเลอุรักลาไวย์ จากเกาะต่างๆ แล้วยังมีคนไทยในชุมชนอื่นๆ ที่อยู่ไม่ไกลจากชุมชนและรู้จักคุ้นเคย กับชาวบ้านในชุมชนเป็นอย่างดี หรือนักท่องเที่ยวต่างชาติหลายคนก็เดินเข้ามา ร่วมงาน ถ่ายรูปพิธีกรรมต่างๆ ภายในงาน บางครั้งก็มีการซักถามถึงวิธีการทำ เรือลอยเคราะห์

นอกจากนั้น หากบ้านไหนมีคนเจ็บป่วยไข้ ไม่สบาย แล้วมีการบนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็จะมาเชิญโต๊ะหมอไปประกอบพิธี และยังมีพิธีกรรมอื่นๆ ที่จะมีโต๊ะหมอเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรม

วงรำมะนาเป็นองค์ประกอบสำคัญของพิธีลอยเรือ

โต๊ะหมอ มะดีเอน ช่างน้ำ ประกอบพิธีทำน้ำมนต์ในช่วงงานพิธีลอยเรือ

จุดที่ 4 พื้นที่จอดเรือหน้าหาดติดคลองลัดบ่อแหน

บรรยากาศบริเวณปากคลองลัดบ่อแหนที่อยู่ติดกับชุมชนโต๊ะบาหลิว

จากหน้าชายหาดของชุมชนโต๊ะบาหลิว ถ้าเป็นช่วงน้ำลง ก็จะมองเห็นเรือหัวโทงหลายลำจอดติดแหว่งอยู่บนดินเลนปนทราย ชาวอูรักลาไวย์ใช้เรือเหล่านี้ในการออกประมง ทั้งวางลอบปลา อวนปู ไชหมึก ฯลฯ ในสมัยก่อน ชาวอูรักลาไวย์ใช้เรือ “ปราฮู บราไว” หรือเรือไม้แบบดั้งเดิมที่มีกะต้อเอง แฉวไปตามริมชายฝั่งเพื่อทำประมง เช่น ตกเบ็ด และวางลอบขนาดเล็กที่ทำด้วยไม้ไผ่ แต่ปัจจุบันทรัพยากรทางทะเลลดน้อยลง จึงต้องหันมาใช้เรือที่ใหญ่ขึ้น และเครื่องมือประมงที่ทันสมัยมากขึ้น แต่ก็มีต้นทุนสูงขึ้นเช่นกัน หลายครั้งที่ออกประมงแล้วแทบจะไม่คุ้มกับค่าน้ำมันและค่าใช้จ่ายต่างๆ

วิธีการทำประมงพื้นบ้านของชาวอูรักลาไวย์ยังมีข้อจำกัดจากสภาวะการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทำให้ฤดูกาลคลื่นลมแปรปรวนไปจากเดิม และยังมีปัญหาพื้นที่ทำมาหากินที่ทับซ้อนกับเรืออวนลากขนาดใหญ่ เครื่องมืออุปกรณ์จะถูก

ลากกวาดไปหมด อีกทั้งบริเวณที่เคยออกไปเก็บหาสัตว์น้ำได้ในหลายพื้นที่ก็ถูกประกาศเป็นพื้นที่อนุรักษ์ ซึ่งไม่สามารถจะทำประมงได้

เมื่อมองจากหมู่บ้านออกไปจะเห็นสะพานสิริลันตา ซึ่งเปิดใช้เมื่อปี พ.ศ. 2559 ถือเป็นสะพานข้ามระหว่างสองเกาะแห่งแรกของไทย ก่อนที่จะมีสะพาน ผู้คนที่ข้ามเกาะต้องใช้แพขนานยนต์แบบที่เราใช้ในช่วงข้ามจากท่าเรือบ้านหัวหินมายังท่าเรือเกาะลันตาน้อย และก่อนจะมีแพขนานยนต์ ก็มีเรือยนต์เล็กๆ บริการข้ามฝาก แต่บรรทุกของไม่ได้มากนัก สมัยก่อนชาวเลมีเรือที่เป็นพาหนะเดินทางไปมาบริเวณนี้หรือถ้าไปไหนมาไหนบนบก ก็ใช้เดิน ชาวเลเป็นกลุ่มแรกๆ ที่ตั้งรกรากที่เกาะลันตานานเป็นร้อยๆ ปีมาแล้ว เกาะนี้จึงถือว่าเป็น “เมืองหลวง” ของชาวเล

ทะเลด้านหน้าหมู่บ้านนั้นต่อเนื่องไปออกทะเลใหญ่ ส่วนด้านตรงกันข้ามก็เป็นเส้นทางไปคลองลัดบ่อแหน ที่มีคลองตามป่าชายเลน ล่องไปได้ถึงพื้นที่บ่อแหนที่เป็นบ้านเดิมของชาวเลได้

มองจากหมู่บ้านโต๊ะบาหลิวไปจะเห็นสะพานสิริลันตา

ในช่วงมรสุม ชาวเลจะนำเรือเข้าไปจอดหลบคลื่นลมอยู่ในคลองซอยในป่าชายเลน

จุดที่ 5 กลุ่มบ้านเรือนเครื่องผูก

บ้านพักอาศัยของชาวอุรักลาไวย์ชุมชนโตะบาทลิวเป็นอีกสถาปัตยกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความเรียบง่ายในวิถีชีวิต ด้วยที่พักอาศัยแบบเรือนเครื่องผูกที่ก่อสร้างด้วยรูปแบบง่ายๆ เป็นเป็นเพิงพัก ยกพื้นสูงเล็กน้อย ขนาดไม่ใหญ่นัก

โครงสร้างและวัสดุในการสร้างบ้านของชาวอุรักลาไวย์นั้นก็เลือกใช้เพียงวัสดุธรรมชาติที่สามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น ไม้ฟังกา ฝาสานขัดแตะ ตัวบ้านมีชานยื่นออกมาเล็กน้อยเพื่อประโยชน์ใช้สอย เช่น เป็นพื้นที่นั่งเล่นพักผ่อนหย่อนใจ เป็นพื้นที่กินอาหาร ส่วนนอกชานก็ขึงราวตากผ้า ปลูกต้นไม้ประดับสวยงาม

สภาพบ้านชุมชนโตะบาทลิว (ซ้าย) ในช่วงน้ำลงและ (ขวา) ช่วงน้ำขึ้น

ภายในตัวบ้าน มีการแบ่งพื้นที่ใช้สอยเป็นส่วนของห้องนอน ส่วนพื้นที่ครัวมักจะสร้างไว้บริเวณด้านในสุดของตัวบ้าน นอกจากนั้น บ้านบางหลังจะต่อชานยื่นออกไปทางหลังบ้านเพื่อใช้เป็นพื้นที่ซักล้าง หรือต่อเติมพื้นที่ข้างบ้านใช้วางถังน้ำ เพื่อรองน้ำฝนเอาไว้ใช้ดื่มกินในครัวเรือน โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้งที่น้ำขาดแคลน น้ำจืดเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกครัวเรือน แต่หมู่บ้านโตะบาทลิวยังมีปัญหาเรื่องน้ำประปาและสาธารณสุขที่จำเป็นต่างๆ เพราะที่ดินถือเป็นส่วนหนึ่งของป่าชายเลน

เหตุผลหนึ่งที่ทำให้บ้านในชุมชนนี้มีลักษณะไม่ถาวรก็เนื่องจากความไม่มั่นคงในที่ดินที่อยู่อาศัย ทำให้ยังมีประเด็นเรื่องการตั้งหลักปักฐานอย่างถาวรอย่างใดก็ดี ชุมชนรวมตัวกันเสนอให้พื้นที่นี้เป็นโฉนดชุมชน หรือจัดการแบบแปลงรวม แต่การพัฒนาบ้านเรือนที่อยู่อาศัยควรจะพิจารณาเรื่องความเรียบง่ายและลักษณะพื้นที่ใช้สอยซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของบ้านเรือนชาวเล

จุดที่ 6 กลุ่มบ้านเรียนรู้อิทธิณักเก็บหาและเครื่องมือประมง

(ภาพบน) ปลาแห้งที่ผ่าและตากแดดเตรียมเอาไปทำอาหาร (ล่างซ้าย) หอยที่ผู้หญิงเก็บหามาใส่ถุงพลาสติกขาย (ล่างขวา) กองอวนปลาที่เห็นได้ในหมู่บ้าน

วิถีของชาวอูร์กลาไวย์บ้านโตะบาหลิวจะเริ่มประมาณหัวรุ่ง ช่วงตี 4-5 ผู้ชายจะมีหน้าที่ออกไปทำมาหากินด้วยวิถีประมงพื้นบ้าน ส่วนผู้หญิงก็จะหุงข้าว ทำกับข้าว ดูแลลูกหลานพาไปโรงเรียน หลังจากนั้นก็จะซักผ้า ล้างจาน ดูแลทำความสะอาดบ้าน ฯลฯ

ผู้หญิงจะเริ่มยุ่งกับงานอีกครั้งช่วงที่ผู้ชายกลับมาจากงานประมง ถ้าปลาติดข่ายก็จะให้ผู้หญิงแกะออกจากข่ายหรืออวน ส่วนถ้าเป็นปลาขนาดใหญ่ผู้ชายก็นำไป

ส่งร้านอาหารตามที่พักและรีสอร์ทต่างๆ ที่เป็นขาประจำ ในช่วงที่เปิดฤดูกาลท่องเที่ยว แต่ถ้าช่วงปิดฤดูกาลก็จะส่งขายถ้าแก่ งานแกะสัตว์ทะเลออกจากข่ายหรืออวนเป็นงานละเอียด เพราะครีบและระยางค์ที่แหลมคมของปลา ปู กุ้งจะติดกับข่าย ต้องรู้วิธีดึงออกมาเพื่อไม่ให้บาดเจ็บหรือตำมือ และสิ่งสำคัญคือสัตว์ทะเลเหล่านั้นก็จะไม่ซำและมีสภาพที่สมบูรณ์ไม่หักไม่ขาด ซึ่งจะทำให้ขายได้ราคาดี

ในช่วงน้ำลง ผู้หญิงชาวเลก็ชักชวนกันไปหาหอยนางรม หอยตลับและหอยอื่นๆ ตามชายฝั่งและเกาะ แล้วนำมาแกะเปลือก ใส่ถุงแล้วหิ้วตะกร้าไปเดินขายในตลาดช่วงประมาณบ่าย 3 โมง ซึ่งเป็นช่วงที่หลายๆ บ้านเสร็จจากงานข้างนอกเตรียมทำกับข้าวมือเย็น

เรือของชาวบ้านที่จอดไว้บริเวณหาดเลนหน้าหมู่บ้าน โดยมีไซหรือลอบบรรทุกเต็มลำ

ชาวเลจะใช้เวลารว่างในการติดเชือกและตะกั่วเข้ากับอวนหรือข่ายแต่ละหัวหรือซ่อมแซมอวนที่ขาด ซึ่งเป็นงานประณีต นอกจากอวนแล้ว ชาวเลที่นี่ยังใช้ไซหรือลอบหมึกซึ่งมีขนาดไม่ใหญ่มากนัก ผู้ชายจะช่วยกันขนลอบ 20-30 ลูกใส่เรือ ลอบแต่ละลูกสามารถใช้งานได้เป็นปี ถ้าไม่ถูกลากติดไปกับเรืออวนลาก การได้ออกทะเลไปพร้อมกับชาวเลและเรียนรู้วิถีประมงพื้นบ้านจะเป็นกิจกรรมหนึ่งที่จัดให้นักท่องเที่ยวได้ในอนาคต

จุดที่ 7 ศาลาอเนกประสงค์

ศาลาอเนกประสงค์ที่ใช้เป็นเวทีร่ายรำและการแสดงของชุมชนในช่วงพิธีลอยเรือ

พื้นที่สาธารณะเป็นส่วนสำคัญของชุมชนชาวเลทุกแห่ง เพราะแต่ละชุมชนจะมีงานประเพณีหรือพิธีกรรมที่ชาวเลเข้าร่วมอย่างพร้อมเพรียง แม้ว่าชุมชนโต๊ะบาหลิวจะมีพื้นที่ไม่กว้างนัก แต่ก็มีบริเวณที่ชาวบ้านมาใช้ร่วมกันและร่วมกันดูแลอยู่หลายแห่ง

ในเวลาปกติแล้ว ศาลาอเนกประสงค์นี้เป็นพื้นที่ใช้สอยวางโซ อวน และอุปกรณ์ทำมาหากิน เนื่องจากศาลานี้อยู่ติดกับหมู่บ้านและใกล้กับบริเวณปากคลองที่จะนำเรือออกจากคลองมาบรรทุกโซไปได้ง่าย ในช่วงงานประเพณี ศาลานี้จะเป็นพื้นที่ชาวเลใช้เตรียมงานและจัดงาน เช่นการร่ายรำกันในพิธีลอยเรือ

การใช้พื้นที่ศาลาอเนกประสงค์ในช่วงงานพิธีลอยเรือ

จุดที่ 8 พื้นที่ขึ้นคานและซ่อมแซมเรือประมง

ชาวโต๊ะบาหลิวจะใช้หาดเป็นพื้นที่ขึ้นคานเรือ วางเครื่องมือทำมาหากิน เช่น ลอบ ไช

เมื่อเดินถัดมาจากศาลาอเนกประสงค์ จะเห็นพื้นที่ริมหาดที่เป็นลานโล่ง บางครั้งจะเห็นเรือหัวโทงบางลำถูกชักลากมาขึ้นคานเพื่อเตรียมซ่อมแซมอยู่ ชาวเลจะดูแลรักษาและซ่อมแซมเรือเอง เรือแต่ละลำมีอายุการใช้งานเป็นสิบปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การดูแลรักษาของเจ้าของเรือแต่ละคน

เราอาจจะพบผู้ชายชาวเลหลายคนใช้พื้นที่ริมชายหาดนี้นั่งถักลอบหรือโซปลาขนาดใหญ่ หรือที่เรียกในภาษาอูรักลาไวกัวว่า “บูบู อีกัต” ไชหรือลอบเหล่านี้แต่ละลูกต้องใช้เวลาทำหลายวัน ขึ้นอยู่กับขนาดว่าจะทำลอบขนาดเล็กหรือใหญ่ ชาวเลจะไปหาตัดไม้เพื่อนำมาทำเป็นโครงของไชหรือลอบ แล้วนำเอาลวดมาถักเป็นตาข่ายคลุมโครงไว้ วัสดุส่วนอื่นๆ ต้องซื้อหาจากร้านขายของ เช่น ตะปู ตาข่าย ลวด เป็นต้น

พื้นที่ชายหาดนี้ถูกกัดเซาะเข้ามาเรื่อยๆ จึงมีการนำวางท่อซีเมนต์มาเรียงฝั่งทรายเอาไว้เพื่อไม่ให้ทรายถูกพัดออกไปมากกว่านี้ และเพื่อที่จะดักเก็บเอาทรายด้านบนเอาไว้ การกัดเซาะชายฝั่งและการที่ระดับน้ำทะเลสูงขึ้นเป็นปัญหาในระดับประเทศ และชุมชนเล็กๆ นี้ก็กำลังเผชิญปัญหาเดียวกับชุมชนชายฝั่งที่อื่น

จุดที่ 9 ศาลารองแจ้ง และลานพิธีกรรม

ศาลารูปทรงแปดเหลี่ยมพื้นแปดเหลี่ยม

(ภาพซ้าย) พื้นที่ศาลาแปดเหลี่ยมช่วงที่โต๊ะหมอบทำพิธี
(ภาพขวา) การเล่นรำมะนาในช่วงงานพิธีลอยเรือ

ศาลาพื้นทรงแปดเหลี่ยมซึ่งตั้งอยู่บริเวณหน้าหาดช่วงปากทางเข้าศาลเจ้า
โต๊ะบาทลิว เป็นจุดศูนย์กลางของหมู่บ้านเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรม
หรืองานแสดงต่างๆ รวมทั้งเพื่อรองรับการฝึกซ้อมและแสดงรองแจ้ง ชาวเลจึงเรียก
ศาลานี้ว่า “ศาลารองแจ้ง” ในช่วงที่ไม่มีกิจกรรมใดๆ ศาลาแปดเหลี่ยมนี้ก็จะเป็นที่
นั่งพักผ่อนพูดคุยของชาวเลหญิงชาย และเด็กๆ ก็จะวิ่งเล่นกันอยู่ริมหน้าศาลา

(ภาพบน) ชาวเล رأىร่ารอบเรือป้อลาจ๊กที่ตั้งไว้ทำพิธี

(ภาพล่าง) โต๊ะหมอทำพิธีเสกน้ำมันต์

ในช่วงพิธีกรรมลอยเรือ บริเวณหน้าหาดติดกับศาลาแปดเหลี่ยมจะใช้เป็นลานกิจกรรมของชุมชน เป็นที่ตั้งเรือ “ป้อลาจ๊ก” ในพิธีลอยเรือ เป็นที่ตั้งโองน้ำหรือถังน้ำเล็กๆ ของแต่ละบ้านในพิธีอาบน้ำมนต์ และเป็นพื้นที่สำหรับปักไม้กันผี “กายูพาฮาดัก” ในพิธีสะเดาะเคราะห์เพื่อป้องกันภัยต่างๆ ที่จะเข้ามาสู่ชุมชน ศาลาและพื้นที่หาดทรายจึงไม่ใช่เพียงพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ แต่ยังเป็นพื้นที่ทางจิตวิญญาณที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนด้วย

จุดที่ 10 คลองซอยและเส้นทางป่าชายเลน

บรรยากาศบริเวณปากคลองซอยในแนวป่าชายเลนที่ไหลออกสู่ทะเลด้านนอก

เราได้เห็นหอย่อมป่าชายเลนด้านหน้าหมู่บ้าน ตรงเส้นทางเดินสู่ชุมชนแล้ว เมื่อเราเดินเข้ามาด้านในสุดของหมู่บ้าน เราจะเห็นทางเดินที่สร้างเป็นสะพานไม้กว้างประมาณหนึ่งเมตร เดินเข้ามาสักนิด เราจะพบกับคลองที่มีเรือหัวโทงหลายลำจอดอยู่ มีการสร้างสะพานยื่นเป็นท่าเรือเล็กๆ สองจุดให้ชาวเลสามารถใช้ได้สะดวกไม่ต้องแออัดในจุดขึ้น-ลงเดียว คลองที่เห็นนี้คือคลองซอยในแนวป่าชายเลนที่แยกมาคลองลัดบ่อแทนที่เห็นเป็นผืนทะเลหน้าชุมชน ชาวอูร์รักลาไวย์จะนำเรือเข้ามาจอดในคลองนี้ เพื่อหลบลมมรสุม

บริเวณนี้มีบ้านหลังเล็กๆ ของชาวเลสร้างด้วยฟาสานขัดแตะและไม้กระดาน แทรกตัวอย่างกลมกลืนอยู่กับผืนป่าชายเลน

จุดที่ 11 เรือนแถวรับรองญาติพี่น้อง

(ภาพบน) บ้านเรือนแถวที่เตรียมไว้ต้อนรับญาติพี่น้องช่วงพิธีลอยเรือ
(ภาพล่าง) บ้านบางหลังก็มีพี่น้องชาวโต๊ะบาหลีขยับขยายครอบครัวมาพักอาศัย

ในช่วงพิธีลอยเรือของชาวอุรุกรลาโว้ยชุมชนโต๊ะบาหลิว จะมีญาติพี่น้องจากชุมชนต่างๆ บนเกาะลันตา เช่น คลองดาว ไนไร่ ศาลาด่าน สังกาอู้ และเกาะอื่นๆ เช่น เกาะจำ เกาะพีพี หรือเกาะหลีเป๊ะ จากสตูลมาร่วมพิธีด้วยเป็นจำนวนมากในทุกๆ ปี แม้จะแยกย้ายไปพักตามบ้านหลายๆ หลังก็ยังไม่เพียงพอ เนื่องจากบ้านของชาวเลแต่ละหลังคาเรือนนั้นสร้างไว้สำหรับเพียงพอในการอยู่อาศัยของคนในครอบครัวเท่านั้น เพื่ออำนวยความสะดวกกับญาติพี่น้อง ชาวโต๊ะบาหลิวได้ช่วยกันสร้างเรือนแถวไม้ไว้ประมาณ 4-5 ห้องในบริเวณทางเข้าศาลเจ้าโต๊ะบาหลิวไว้คอยต้อนรับพี่น้องที่มาร่วมพิธี ในปัจจุบัน เรือนแถวหลายหลังปรับเปลี่ยนเป็นบ้านที่มีเจ้าของ เพราะชุมชนมีครัวเรือนขยายเพิ่มขึ้นในพื้นที่ที่จำกัด แต่บ้านเหล่านี้และบ้านอื่นๆ ในชุมชนโต๊ะบาหลิวก็ยังเปิดรับญาติพี่น้องจากเกาะต่างๆ ด้วยความยินดี

ภาพช่วงงานพิธีลอยเรือที่ชุมชนโต๊ะบุหรัง

ในช่วงการจัดพิธีลอยเรือ จะมีพี่น้องชาวเลจากที่ต่างๆ เดินทางมาเข้าร่วมพิธีอย่างคึกคัก โดยจะมีการแห่รอบศาลโต๊ะบุหรัง ในภาพด้านบน จะเห็นเรือนแถวรับรองญาติพี่น้องอยู่ด้านซ้าย และด้านขวาเป็นทางเดินยกพื้นไปยังศาลโต๊ะบุหรัง ซึ่งในวันพิธีจะตกแต่งด้วยธงทิวและผ้าสีอย่างสวยงาม

จุดที่ 12 ศาลเจ้าโต๊ะบาหลีและศูนย์วัฒนธรรมชาวเล

ซุ้มป้ายทางเข้าสู่ศาลเจ้าโต๊ะบาหลี
ด้านขวามือเป็นส่วนเรือนแถวรับรองญาติพี่น้องช่วงพิธีลอยเรือ

ภาพภายในศาลเจ้าโต๊ะบาหลีและบรรยากาศที่เด็กๆ ชาวอุรักลาไวย์มาเช่นไหว้
เพื่อขอกำลังใจก่อนขึ้นแสดงบนเวทีในช่วงงานพิธีลอยเรือ

ศาลเจ้าโต๊ะบาหลิว เดิมตั้งอยู่ที่บ่อแหน ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยดั้งเดิมของ อูร์กลาไวย์ แต่ต่อมา โต๊ะหมอได้อัญเชิญมาสถิตที่ชุมชนโต๊ะบาหลิวในปัจจุบัน ตาม ประวัติความเป็นมานั้นชาวอูร์กลาไวย์เชื่อกันว่ามีวิญญาณบรรพบุรุษสิงสถิตอยู่ในจอม ปลวก 3 ยอดที่บ่อแหน และวิญญาณนั้นมาเข้าฝันบอกว่ายอดจอมปลวกตรงกลาง เป็นผู้ชายคือโต๊ะบาหลิว ยอดทางซ้ายมือเป็นผู้หญิงชื่อโต๊ะอาโอะเบอราตัย ยอดทาง ขวามือเป็นผู้ชายชื่อโต๊ะอีต๊ับ ซึ่งทั้งสองเป็นลูกศิษย์ของโต๊ะบาหลิว

เดิมรูปเคารพของโต๊ะทั้ง 3 เป็นรูปแกะไม้ 3 คน เป็นตัวแทนของจอมปลวก 3 ยอด และปัจจุบันเปลี่ยนเป็นรูปปั้นหล่อปูน ในช่วงพิธีกรรมสำคัญ จะมีการไหว้ บูชารูปเคารพที่ศาลนี้ โดยมีโต๊ะหมอเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ร่วมกับ สมาชิกชุมชน

ในช่วงปกติชาวอูร์กลาไวย์ที่ประกอบอาชีพประมงทำมาหากินเกี่ยวกับทะเล ก็จะเข้ามาบนบานขอกำลังใจจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นี้อยู่เสมอ เพราะงานทำมาหากินกับ ทะเลนั้น มีความเสี่ยงในปัจจุบันหลายอย่างโดยธรรมชาติอยู่แล้ว ส่วนชาวอูร์กลาไวย์ที่ ทำงานรับจ้างหรืออาชีพอื่นๆ ก็เข้ามาบนบานขอพรเพื่อเป็นกำลังใจให้ประสบความสำเร็จ ในอาชีพและหน้าที่การงานเช่นกัน

ชาวบ้านแห่ไม้กันมีเดินตามสะพานปูนหน้าหมู่บ้าน จากนั้นวนรอบศาลเจ้าโต๊ะบาหลิว ชุมชนชาวอูร์กลาไวย์ที่อื่นๆ ก็มีศาลศักดิ์สิทธิ์หรือศาลตาโต๊ะที่เป็นที่ยึด เหนี่ยวจิตใจของชุมชน และเชื่อว่าจะช่วยดูแลปกป้องรักษาพื้นที่ รวมทั้งผู้คน ความคิด ความเชื่อเช่นนี้ทำให้ชาวอูร์กลาไวย์มีสำนึกความเป็นชุมชนสูง และทุกเพศทุกวัยจะ ร่วมมือร่วมใจกันเป็นอย่างดีในงานประเพณีต่าง

เนื้อหาจัดแสดงข้อมูลสำคัญๆ ของชุมชนที่ติดตั้งป้ายข้อมูลไว้ภายในบริเวณศาลเจ้า

ศาลเจ้าโตะบาหลิวมีศาลาสองหลังเปิดโล่งและมีพื้นที่กว้าง ศาลาหนึ่งจึงใช้เป็นพื้นที่สาธารณะอีกแห่งหนึ่ง ใช้ในเวลาจัดประชุมหมู่บ้าน รวมทั้งเป็นศูนย์วัฒนธรรมชาวเล โดยมีการจัดตั้งแผ่นป้ายข้อมูลแสดงเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชาวอุรักลาไวย พิธีกรรมสำคัญ เช่น พิธีลอยเรือ และประวัติความเป็นมาของศาลเจ้าโตะบาหลิว เนื่องจากศาลานี้มีรูปสกลิตของโตะที่เป็นที่นับถือของชาวเลคนนอกและนักท่องเที่ยวจะต้องสำรวจและให้ความเคารพพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์นี้เช่นกัน

จุดนี้เป็นจุดสุดท้ายบนเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนโตะบาหลิว นอกจากการเดินเที่ยวสำรวจแล้ว อาจจะมีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเรียนรู้และการสร้างสรรค์ที่ตั้งที่จะกล่าวถึงต่อไป

ตัวอย่างกิจกรรมที่เกี่ยวกับเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนโต๊ะบาหลิว กิจกรรมในช่วงเช้า

1. เดินเที่ยว “เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนโต๊ะบาหลิว” เรียนรู้ประวัติชุมชน
เรื่องเล่า รวมถึงเกร็ดความรู้ต่างๆ โดยในเส้นทางมีจุดสนใจจำนวน 12 จุด ดังที่กล่าว
แล้วข้างต้น ตัวอย่างกิจกรรมคือให้นักท่องเที่ยวเรียนรู้คำศัพท์ และบทสนทนาสั้นๆ
ในภาษาอูรักลาไวก๋

2. กินอาหารกลางวันบริเวณศาลาอเนกประสงค์ (จุดที่ 7 บนเส้นทาง) โดยเน้นอาหารพื้นบ้านเช่น “ข้าวมันหอยดิบ” นำเอาทางมะพร้าวมาจุดไฟเผาหอยดิบกันที่ริมชายหาด นั่งล้อมวงกินกัน กินคู่กับ “น้ำซุบ” หรือ “หน้าซุ บ่าจืด” หรือน้ำพริก กะปิ แกลั้มกับผักพื้นบ้าน และนำเอาปลา กุ้ง หรือสัตว์ทะเลสดๆ ที่ได้มาอย่างกินกันริมหาด

กิจกรรมในช่วงบ่าย

3. สาธิตทำไชพริกกับไชปลา (จุดที่ 6 กลุ่มบ้านเรียนรู้วิถีนักเก็บหาและเครื่องมือประมง และจุดที่ 8 พื้นที่คานเรือและวางไซ) ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการถักไซ มาดอวน และเรียนรู้เครื่องมือประมงชนิดต่างๆ ของชาวอุรึกลาไว

4. นั่งเรือแจวเข้าไปตามเส้นทางป่าชายเลน ทดลองจับปูดำ หาดหอยในป่าชายเลนแบบวิถีประมงชาวเลด้วยวิธีเรียบง่ายและยั่งยืน (จุดที่ 12 คลองซอยและเส้นทางป่าชายเลน)

5. เรียนรู้วิธีการแลปลาแบบชาวเล และการเตรียมแปรรูปโดยการตากแห้ง ซึ่งอาหารทะเลตากแห้งนี้เป็นอาหารที่ปลอดภัยและเก็บได้นาน เพราะการทำประมงพื้นบ้านไม่ต้องแช่หรือดองสารเคมี เมื่อได้ปลาหรือสัตว์ทะเลมาแล้วก็ขายได้เลยวันต่อวัน หรือถ้าแปรรูปตากแดด ก็เพียงแช่เกลือก่อนเท่านั้น

หมายเหตุ โปรแกรมการท่องเที่ยวอุรึกลาไว ไม่สามารถจะจัดแบบตายตัวได้ เนื่องจากต้องปรับตามช่วงเวลาน้ำขึ้น-น้ำลง /ข้างขึ้น-ข้างแรม นักท่องเที่ยวควรติดต่อสอบถามข้อมูลกับทางชุมชนก่อนทุกครั้ง รวมถึงเมนูอาหารอาจมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับวัตถุดิบที่หาได้ในเวลานั้น

